

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК І НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Проблема освіти дорослих, актуальність якої очевидна, довгий час не вирішувалася із-за недостатнього розуміння психолого-педагогічної специфіки процесу учіння дорослих, і не тільки вікової, але й соціальної, герменевтичної, професійної тощо. Однак сьогодні психолого-педагогічні «тренди» навчання дорослих, визначені як вітчизняними, так і зарубіжними ученими, неявно ґрунтуються на розумінні особливостей інтелектуального розвитку дорослих, закономірностях розвитку в цьому віці нових компетенцій і метакогніцій. Йдеться про психолого-педагогічні властивості проектування і створення відповідних навчальних (розвивальних) середовищ.

Найважливішою сучасною «фішкою» навчання дорослих вважають залучення учнів до планування та імплементації власної учіннєвої діяльності. Цей процес починається з оцінки потреб, при якій цільова аудиторія допомагає визначати програмні цілі, і продовжується протягом усього періоду учіннєвої діяльності до фази оцінки. Він відповідає аспекту ініціації інтелектуальної діяльності, яким, на нашу думку, є самостійне бачення і постановка задачі в діяльності.

Наступний принцип – це підхід до досвіду дорослого учня як до навчального ресурсу (за М.О.Холодною – орієнтація на інтелект дорослого, який розуміється як форма ментального досвіду). Адже готовність до учіння виростає саме із життєвих або професійних задач і проблем. Конкретні життєві ситуації і перспективи, які дорослі приносять до навчального класу, можуть безумовно створити багатий резерв для навчання.

Ще один важливий принцип - культивування так званого самоуправління в учня, яке, безумовно, тісно пов'язане з самопроекуванням і саморозвитком. Цей аспект розглядається як характеристика дорослості, однак не всі дорослі, на жаль, характеризуються цим однаково. Крім того, оскільки дорослі звикли до навчального середовища, яке управляється вчителем, вони можуть свідомо не розповсюджувати самоуправління з інших обставин (скажімо, трудових, життєвих) на обставини навчання. Тому навчання дорослих має бути орієнтовано на розвиток суб'єктів з потенціалом самоуправління, або, інакше, самодостатніх (емпауерментних) дорослих. Тоді вони, на думку відомого американського психолога Саймона Брукфілда, починають розглядати себе як проактивних та ініціативних суб'єктів, які задіяні у постійному перетворенні своїх власних відносин у світі праці та соціальних обставин, а не реактивних індивідуумів, які знаходяться під неконтрольованим тиском обставин. Інакше кажучи, навчання дорослих має бути орієнтоване на становлення внутрішнього локусу контролю, відповідальності і готовності до подальшої самоосвіти і саморозвитку. Як відомо, в процесі такого становлення принципову роль відіграє така інтелектуальна метакогніція, як рефлексія.

Важливим є створення психологічного клімату, який надихає і підтримує учіння. Відповідне середовище характеризується довірою і взаємною повагою

між учителем і учнями, підвищує самооцінку. При цьому середовище не є вільним від конфліктів, однак конфлікти вирішуються таким чином, що для учня з'являються нові перспективи, інакше кажучи, використовуються інтелектуально-творчі підходи до вирішення конфліктів.

Нарешті, до процесу навчання і учіння вноситься дух співробітництва. При цьому ролі учителя й учня виявляються взаємозамінними. Ясно, що на вчителі лежить відповідальність за управління учінневою діяльністю, однак у дорослому середовищі кожен має, чому вчити і чому навчитися від інших, отже, навчання дорослих – це кооперативне заняття. Тут спрацьовує такий механізм навчання, як динамічний розподіл функцій між учнем і вчителем (Ю.І.Машбиць), який в ситуації дорослого учня може досягати свого найвищого прояву, а саме самонавчання.

У навчанні дорослих широко використовуються малі групи, адже саме адекватне структурування аудиторії дозволяє всім бути залученим до дискусії і спробувати різноманітні ролі. З іншого боку, в цьому процесі інтелект розвивається також і на ґрунті специфічних задач – задач на спілкування і спільну діяльність.

Таким чином, можна констатувати, що майже всі основні сучасні тенденції навчання дорослих, з одного боку, ґрунтуються, а, з іншого, спрямовані на створення розвивальних середовищ інтелекту дорослих.

Якими ж є провідні чинники розвитку інтелекту дорослого? Тут ми погоджуємося з думкою М.О. Холодної, яка зазначає, що інтелект, який знаходиться під сильним впливом генетичних та середовищних чинників, знаходиться однак і під впливом процесів, які відбуваються у ментальному досвіді людини. Отже, на її думку, генетична і середовищна детермінація доповнюються ментальною детермінацією, яка має нежорсткий, ймовірнісний, індивідуально-специфічний характер. Інакше кажучи, розвиток інтелекту дорослого виступає як ментально самодетермінований і власними, самостійно поставленими задачами ініційований, процес.

І ще одне питання стосується тих складників інтелекту дорослої людини, які є найбільшою мірою динамічними, тобто такими, що найбільш схильні до розвитку в указаних вище умовах специфічної ментальної детермінації. На нашу думку, як уже вказувалось вище, це «вторинні» психічні процеси, які в сучасній когнітивній психології одержали назву «метакогніції».

А.В Карпов, пояснюючи особливу роль метакогнітивних процесів у структурі свідомості, зазначає, що всі вони спрямовані на організацію, регуляцію і координацію інших - «первинних» когнітивних процесів. Тому метакогнітивні процеси – це такі процесуальні засоби, оволодіваючи якими, суб'єкт значною мірою і стає таким, тобто набуває «самості» і суб'єктності не тільки відносно зовнішнього світу, але і відносно світу внутрішнього - власної психіки, її змісту. Отже, метакогнітивна саморегуляція є центральною в інтелекті, і, особливо слід вказати на її провідну роль в кристалізованому інтелекті дорослої людини. Динамічність метакогніцій (рефлексії, стратегічності, децентрації, когнітивного моніторингу тощо), у свою чергу, визначає потенціал розвитку інтелекту в цілому.